

Ewidencja roszczeń spornych

Odroczony termin płatności, główna przyczyna powstawania należności, stosowany jest z reguły w celu osiągnięcia większych przychodów. Jednak dla sprzedającego pociąga on za sobą ryzyko niewyegzekwowania należnych mu kwot w przypadku nieuczciwości kupującego. Jednym, a często jedynym rozwiązaniem w takiej sytuacji jest skierowanie należności do dochodzenia na drodze sądowej.

Należności dochodzone na drodze sądowej

Pojęcia „roszczenie” używa się w kontekście należności kwestionowanych przez domniemanego dłużnika (skierowanych na drogę sądową) lub należności, w stosunku do których spodziewamy się ich kwestionowania, jak również należności potwierdzonych wyrokiem sądowym. W tej grupie należności znajdują się te pozycje, uprzednio klasyfikowane do innych grup, które jednostka zdecydowała się skierować do dochodzenia na drodze postępowania sądowego. Jest to jedyne kryterium, gdyż należności dochodzone na drodze sądowej nie powstają samoistnie – muszą wprawdzie powstać z innych tytułów.

Tego rodzaju należności ujmowane są na koncie "należności dochodzone na drodze sądowej" w momencie złożenia pozwu we właściwym sądzie. Czas, po jakim sprawa powinna być kierowana na drogę postępowania sądowego, jest zależny od wielu czynników. W niektórych przypadkach należność zostanie przekazana do sądu już po kilku dniach od niedotrzymanego terminu płatności, głównie w celu przyspieszenia jej zapłaty, gdyż sam fakt jej uzyskania nie budzi większych wątpliwości. W innych sytuacjach, np. z uwagi na zależność gospodarczą od odbiorcy, może być skierowana po czasie o wiele dłuższym, liczonym w latach. W momencie skierowania sprawy do sądu następuje wyksięgowanie dochodzonej kwoty z konta, na którym była pierwotnie ujęta.

Schemat nr 1. Ewidencja operacji gospodarczych związanych ze skierowaniem należności do dochodzenia na drodze postępowania sądowego.

Konto Wn	Operacja gospodarcza	Konto Ma
Należności dochodzone na drodze sądowej	Skierowanie należności na drogę postępowania sądowego	Należności (różne konta)

Źródło: Opracowanie własne.

Należności dochodzone na drodze sądowej powinny być ewidencjonowane w rozbiciu analitycznym na poszczególnych kontrahentów, co pozwala na bieżąco analizować liczbę, a także wartość tych spraw. Dodatkowo, ewidencja księgowa powinna być okresowo uzgadniana z ewidencją prowadzoną przez radców prawnych lub kancelarią prawną obsługującą firmę.

Z kolei w sprawozdaniu finansowym należności prezentowane są w wartości netto, a zatem po uwzględnieniu ewentualnych odpisów aktualizujących ich wartość, w związku z czym omawiana pozycja bilansu będzie zwykle zawierać niewielkie lub wręcz zerowe kwoty. Nie zmienia to faktu, że wszystkie należności, które na dzień bilansowy są dochodzone na drodze postępowania sądowego powinny zostać zaprezentowane w tej pozycji sprawozdania finansowego

Tabela nr 1. Rodzaje należności wykazywanych jako sporne.

dochodzone na drodze sądowej	• należności kwestionowane przez dłużnika, skierowane w kraju lub zagranicą na drogę postępowania sądowego, co do których prawomocny wyrok nie zapadł (dotyczy zarówno należności krótkoterminowych jak i długoterminowych bez względu ich tytuł),• należności niekwestionowane, skierowane na drogę postępowania sądowego dla przerwania biegu przedawnienia lub uzyskania tytułu do egzekucji,

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku zaś należności spornych, które nie zostały jeszcze skierowane na drogę postępowania spornego, należy je wykazać w ich dotychczasowych pozycjach. Zmiana klasyfikacji do pozycji „należności krótkoterminowe dochodzone na drodze sądowej” nastąpi dopiero w momencie formalnego skierowania na drogę postępowania sądowego (np. złożenia pozwu).

Jako należności dochodzone na drodze sądowej nie są ujmowane poniesione przez wierzyciela, a obciążające dłużnika, koszty egzekucji komorniczej. Jest tak z uwagi na fakt, że proces przed sądem już się zakończył, a sama należność figuruje z powrotem na koncie pierwotnym. Roszczenie związane z takimi kosztami powinno być ujęte jako inne należności.

W przypadku należności od jednostek powiązanych dochodzonych na drodze postępowania sądowego we wzorze bilansu określonym przez UoR nie przewidziano

odpowiedniej pozycji. Z tego względu, choć takie przypadki generalnie są rzadkością, powinny one być wykazywane jako inne należności od jednostek powiązanych (pozycja B.II.1.b) aktywów).

Odpisy aktualizujące

Odpowiednia ewidencja, w szczególności analityczna, nabiera szczególnego znaczenia w przypadku roszczeń spornych, gdyż dochodzenie należności na drodze postępowania sądowego jest zazwyczaj przesłanką do utworzenia odpisów aktualizujących na dochodzone kwoty. Wprawdzie ustawa o rachunkowości zawiera jedynie szcątkowe regulacje dotyczące tworzenia odpisu aktualizującego w takiej sytuacji (właściwie określające jedynie jego wysokość, a nie przesłanki tworzenia), jednak w obliczu zasady ostrożności trudno znaleźć podstawy, aby w przypadku należności dochodzonych na drodze sądowej takich odpisów nie tworzyć.

Tylko w przypadku, gdy wynik sprawy jest pewny, a z uzyskanych informacji wynika, że majątek dłużnika wystarczy na pokrycie dochodzonych roszczeń, istnieje możliwość odstąpienia od utworzenia odpisu aktualizującego. Należy jednak przeprowadzić dokładną, pogłębioną analizę w tym zakresie, głównie ze względu na fakt, że należności dochodzone na drodze sądowej są prezentowane w oddzielnej pozycji bilansu, w wartości netto, a zatem po uwzględnieniu odpisów aktualizujących ich wartość. Istnieje więc duże ryzyko przedstawienia w tej pozycji kwot nieprawidłowych, o małej wiarygodności¹.

Tabela nr 2. Rodzaje należności i wysokość odpisów aktualizujących zgodnie z UoR².

Rodzaje należności	Wysokość odpisów aktualizujących
należności kwestionowane przez dłużników oraz należności, z których zapłatą dłużnik zalega, a według oceny sytuacji majątkowej i finansowej dłużnika spłata należności w umownej kwocie nie jest prawdopodobna	do wysokości nie pokrytej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności
należności stanowiące równowartość kwot podwyższających należności (np. odsetki,	w wysokości tych kwot, do czasu ich otrzymania lub odpisania

¹ Można przyjąć, że w tej pozycji bilansu wartość niezerowa będzie wykazana tylko w przypadku, gdy pomiędzy dniem bilansowym a dniem zatwierdzenia sprawozdania finansowego nastąpiła zapłata należności dochodzonej na drodze sądowej.

² Art. 35b ust. 1 ustawy o rachunkowości oraz § 6.2.16 KSR 4.

koszty sądowe i egzekucyjne), w stosunku do których uprzednio dokonano odpisu aktualizującego	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie UoR.

Tabela nr 3. Ewidencja operacji gospodarczych związanych z utworzeniem i rozwiązaniem odpisu aktualizującego.

Konto Wn	Operacja gospodarcza	Konto Ma
Pozostałe koszty operacyjne	Dokonanie odpisu aktualizującego wartość należności	Odpisy aktualizujące
Koszty finansowe	Dokonanie odpisu aktualizującego wartość należności (jeśli dotyczą należności wynikających z operacji finansowych)	Odpisy aktualizujące
Należności z tytułu dostaw i usług /Należności dochodzone na drodze sądowej	Zwiększenie roszczenia o koszty dochodzenia należności, na którą wcześniej utworzono odpis aktualizujący	Odpisy aktualizujące
Odpisy aktualizujące	Rozwiązanie odpisu aktualizującego	Pozostałe przychody operacyjne/ Przychody finansowe
Odpisy aktualizujące	Spisanie należności ostatecznie uznanej za nieściągalną z wykorzystaniem utworzonego wcześniej odpisu aktualizującego	Należności z tytułu dostaw i usług

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskanie korzystnego wyroku sądowego

Należności sporne po uprawomocnieniu się wyroku sądowego orzekającego zobowiązanie dłużnika do zapłaty należnego świadczenia na rzecz wierzyciela przestają być sporne. Należy je wtedy przekwalifikować do pierwotnych pozycji. Jeżeli jednostka zdecydowała się dochodzić od nierzetelnego kontrahenta również odsetek oraz poniesionych kosztów sądowych (ujętych w momencie poniesienia jako pozostałe koszty operacyjne), ich wartość powiększa przekwalifikowaną należność. Zwiększenia należności w postaci odsetek oraz zwrotu kosztów postępowania ujmuje się w korespondencji z kontem przychodów finansowych oraz pozostałych przychodów operacyjnych. Jeżeli uzyskanie dodatkowych kwot nie jest pewne, zgodnie z zasadą ostrożności nie powinny być one

ujmowane jako przychody, a księgowanie powinno odbywać się w korespondencji z kontem odpisów aktualizujących.

Schemat nr 2. Ewidencja operacji gospodarczych po uzyskaniu prawomocnego wyroku sądowego.

Konto Wn	Operacja gospodarcza	Konto Ma
Należności (różne konta)	Uzyskanie prawomocnego wyroku sądowego nakazującego dłużnikowi zapłatę	Należności dochodzone na drodze sądowej
Należności (różne konta)	Zwiększenie roszczenia o kwotę odsetek oraz kosztów postępowania	Przychody finansowe/Pozostałe przychody operacyjne/Odpisy aktualizujące

Źródło: Opracowanie własne.

W przypadku należności z tytułu dostaw towarów i usług pewne wątpliwości może budzić takie ujęcie zasądzonych kosztów procesu, gdyż z dostawą towarów lub usług nie mają one nic wspólnego, w przeciwieństwie do odsetek, w przypadku których taki związek istnieje. Należy jednak mieć na uwadze, iż sąd zasądza taką należność na rzecz wierzyciela jako całość, trudno zaś zakwalifikować ją, nawet częściowo, do grupy „inne” z tego tylko powodu, że jej dochodzenie odbywa się w taki sposób.

Oddalenie roszczenia przez sąd

Jeżeli zaś sąd oddali roszczenie, należność powinna zostać odpisana w ciężar uprzednio utworzonych odpisów aktualizujących lub, jeżeli jednostka ich nie ujęła, w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych. Podobnie rzecz się ma z poniesionymi kosztami procesu (np. usługa prawnika), w tym również z kosztami poniesionymi w trakcie późniejszej egzekucji (np. zaliczka zapłacona na poczet kosztów egzekucyjnych).

Schemat nr 3. Ewidencja operacji gospodarczych w przypadku oddalenia roszczenia.

Konto Wn	Operacja gospodarcza	Konto Ma
Koszty finansowe/Pozostałe koszty operacyjne/Odpisy	Oddalenie przez sąd roszczeń jednostki	Należności dochodzone na drodze sądowej

aktualizujące		

Źródło: Opracowanie własne.

Aspekty podatkowe

W świetle prawa podatkowego koszty postępowania procesowego i egzekucyjnego poniesione przez wierzyciela stanowią co do zasady koszty uzyskania przychodów. Podejmowane przez wierzyciela działania mają bowiem na celu zabezpieczenie źródła przychodów, jego ochronę przed negatywnymi skutkami wynikającymi z niewypłacalności dłużnika oraz dbałości o interesy związane z prowadzeniem działalności gospodarczej. Wypełniają zatem warunki określone w art. 22 ust. 1 UPDF i w art. 15 ust. 1 UPDP i są rozpoznawane dla celów podatkowych w dacie ich faktycznego poniesienia.

Wyłączenie z kosztów uzyskania przychodów dotyczące wydatków poniesionych na koszty egzekucyjne (art. 23 ust. 1 pkt 14 UPDF i w art. 16 ust. 1 pkt 17 UPDP) dotyczy jedynie wydatków związanych z niewykonaniem zobowiązań. Chodzi zatem o wydatki dłużnika a nie wierzyciela.

W przypadku zasądzenia wierzycielowi zwrotu poniesionych kosztów, przychodem podatkowym u wierzyciela jest faktyczna zapłata kosztów procesowych przez dłużnika, stosownie do postanowień art. 14 ust. 1i UPDF oraz art. 12 ust. 3e UPDP.

Przykład

Jednostka posiada wierzytelność wobec swojego kontrahenta, który nie odpowiada na wezwania do zapłaty, choć wiadomo, że funkcjonuje, aczkolwiek jego aktualna sytuacja finansowa nie jest znana wierzycielowi. Jednostka zdecydowała się dochodzić swojej należności w drodze postępowania sądowego i w e-sądzie (opłata sądowa), w niedługim czasie, uzyskała nakaz zapłaty należności wraz z odsetkami i poniesionymi kosztami, który po opatrzeniu klauzula wykonalności skierowała do egzekucji komorniczej (zaliczka na czynności komornika).

Księgowania opisanych operacji będą wyglądać następująco:

1. Skierowanie sprawy na drogę postępowania sądowego:

- Wn konto „Należności dochodzone na drodze sądowej”,
- Ma konto „Należności z tytułu dostaw i usług”.

2. Utworzenie odpisu aktualizującego na dochodzoną należność z uwagi na brak informacji o aktualnej sytuacji kontrahenta:

- Wn konto „Pozostałe koszty operacyjne”,
- Ma konto „Odpisy aktualizujące wartość należności”.

3. Opłata sądowa:

- Wn konto „Pozostałe koszty operacyjne”,
- Ma konto „Rachunek bankowy”.

4. Uzyskanie prawomocnego wyroku zasądającego należność wraz z odsetkami oraz poniesionymi kosztami:

- Wn konto „Należności z tytułu dostaw i usług” (kwota należności plus należne odsetki oraz poniesione koszty),
- Ma konto „Należności dochodzone na drodze sądowej” (kwota należności).
- Ma konto „Odpisy aktualizujące wartość należności” (kwota należnych odsetek oraz poniesionych kosztów).

5. Skierowanie należności do egzekucji komorniczej - zaliczka na czynności komornika:

- Wn konto „Pozostałe koszty operacyjne”,
- Ma konto „Rachunek bankowy”.

6. Doliczenie wpłaconej zaliczki na czynności komornika do pozostałej kwoty egzekwowanego roszczenia:

- Wn konto „Należności z tytułu dostaw i usług”,
- Ma konto „Odpisy aktualizujące wartość należności”.

7. W wyniku skutecznych działań komornika, wierzyciel uzyskuje zaspokojenie całości swojego roszczenia:

- Wn konto „Rachunek bankowy” (całość roszczenia),
- Ma konto „Należności z tytułu dostaw i usług”.

8. Rozwiązanie całości odpisów aktualizujących:

- Wn konto „Odpisy aktualizujące wartość należności”,
- Ma konto „Pozostałe przychody operacyjne”.

Jeżeli sytuacja kontrahenta jest dobra, a brak zapłaty z jego strony jest skutkiem innych okoliczności, można pominąć tworzenie odpisów aktualizujących. Z kolei w przypadku oddalenia pozwu przez sąd po operacji nr 3 nastąpiły poniższe księgowania:

4. Oddalenie pozwu:

- Wn konto „Należności z tytułu dostaw i usług” (kwota należności),
- Ma konto „Należności dochodzone na drodze sądowej”.

5. Usunięcie należności z ksiąg rachunkowych jako nieściągalnej:

- Wn konto „Odpisy aktualizujące wartość należności” (całość roszczenia), lub
- Wn konto „Pozostałe koszty operacyjne” (całość roszczenia jeżeli odpisy nie były tworzone),
- Ma konto „Należności z tytułu dostaw i usług”.

W przypadku zaś nieskutecznej egzekucji komorniczej, potwierdzonej postanowieniem o bezskuteczności tego postępowania, po operacji nr 6 nastąpiły poniższe księgowania:

7. Postanowienie o bezskuteczności egzekucji, skutkujące uznaniem należności jako nieściągalnej i usunięcie jej z ksiąg rachunkowych:

- Wn konto „Odpisy aktualizujące wartość należności”, lub
- Wn konto „Pozostałe koszty operacyjne” (jeżeli odpisy nie były tworzone),
- Ma konto „Należności z tytułu dostaw i usług”.

Autor jest doktorem nauk ekonomicznych, biegłym rewidentem, prezesem zarządu Biura Rachunkowego JURCZYGA sp. z o.o. w Pilchowicach